

הצליין החילוני

עודד פלד: פעמוני רוח, חלילי אור, הוצאת קשב 2010, 98 עמ'

פעמוני רוח, חלילי אור, ספרו החדש של עודד פלד, הנו תחנה יפה נוספת בדרכו של אחד מטובי המשוררים בארץ, אם כי לא פסגה ביצירתו. הספר ממשיך את הקו שהחל בספריו האחרונים של פלד, של שילוב אלזויות מקראיות ושפה תנ"כית עם תיאורי טבע עדינים ויפהפיים, רוח של נביאי זעם עם צניעות של אדם מתבונן בטבע. את דרכו השירית החל פלד, מתרגם בכיר מאנגלית, בשירת ביט ישראלית עם השפעות של וולט ויטמן ואלן גינסברג. היתה זו שירת זעם אדם צעיר ובודד, כתובה בשורות ארוכות. בשנים האחרונות חל מפנה בשירתו, בצד מעבר המשורר מהעיר לצפון. שירי יערות ורוח סתיו החלו מפעמים, רוויים באהבת אל מן הסוג הליגיטימי-חילוני, כזה שהגדיר יצחק אורבך-אורפו כ"צליין החילוני". והזעם עבר טרנספורמציה - מזעם ניהיליסטי לזעם רליגיזי על דרכיו הרעות של המין האנושי חובב

המלחמות, ההרס, השחיתות והשקרים. הספר הנוכחי נכתב תחת הרושם העז של מלחמת לבנון השנייה, שהחרידה את שלוות יערות צפון ארצנו. קניתי אותו לפני נסיעה לצפון, לצימר משפחתי בקיבוץ מנרה, בחגים. הרעש של משפחות אדישות לדממה האלוהית של הצפון הבריח אותי לתוך הקיבוץ, בלילה. היתה זאת פעולה נועזת של בריחה מחיק המשפחה לחיק היופי. ושם, על גבעה לאורו של פנס, הקשבתי לשקט ולשירים היפים. "שם/ בבית התפילה של הטבע/ שתיקת אלוה בעלווה תתהלך/ מרבד פרחים תבוא/ מחצלת מחטים/ שם בצל כנפיו תחסה". זוהי דתיות רליגיזוית שהטבע הוא מקדשה, ולא בתי התפילה הממוסדים. "והנפש יפה עד מאד בחושך/ תבוא תפרוש כנף באש/ אפלולית ככלה/ תבוא מחילות אור/ דועכות בין ערביים..."

האור, בצירופים שונים, חוזר רבות בשירת פלד, כפי שאפשר היה להיווכח במבחר שיריו פתח דבר שיצא לפני שנים אחדות.

מוטיב חוזר נוסף בשירת פלד הוא האהבה לכלבים (שהם מעין מקלט חי מפני הגסות האנושית) וחוזר ומככב הכלב ש'כנעני' שמו: "כחום היום, בחצר אחורית/ כנעני בעלפון צהרים שוכב, / בצל, תחת עץ אלון. // השכם בבוקר, שעות לפני, / אזני מפרש זיקוף למראה/ סוסים גם סייחים דוהרים/ במישור הרחב בין/ טובא-זנגריה לכפר הנשיא, / שם עדר עיונים שלף קציר/ והוב קיץ לוחך ונער קטן/ בהן נוהג: תפילת/ מרעה שחרית ברוח

רענן/ אלה גם הוא יבקשו על נפשם/ כי 'מותר אדם מבהמה אין'. ולמעשה, בשירים אלה, ישנה העדפה ברורה ומובנת לחיות...

"תמיד תמיד במדרון תודעה צהוב כל הקיץ/ אחכה לסומק סתונית מבויתת ראשונה/ כל קיץ אחרון בוא חורף ירוק עד". איזה תיאור מדויק של כמיהה לחורף בקיץ מזרח תיכוני מצהיב וקשה, כשרק הצירוף "מדרון תודעה" מסגיר את השורשים האורבניים של חיי תודעה.

אבל ישנם גם שירים חזקים פחות. בשער המכנס שירים גנוזים, ישנם שירים העוסקים בעוני ובמוות קרובים, שהיו אמנם יכולים לפאר ספרים של משוררים טובים פחות, אבל הם נופלים מהשירים החדשים. חולשה נוספת קיימת ב"שירי הזעם" בהם לוקח המשורר תפקיד של נביא זעם מקראי. החולשה לא נובעת מהזעם עצמו (כותב שורות אלו חובב גדול של זעם שירי) אלא מריבוי האלוזיות המקראיות ה"מטביע" את קולו של המשורר, כמו בשיר העוסק במלחמת לבנון: "יצחק-יצחק אל עקדה על גב מזבח יולך. / איכה הלכו בדד נערים גיא צלמוות תהומות לצנוח מצודה ורשת. / הלא תשאלו שלום בניך, ארץ עבר, שוד ושבר ועקי ארץ אהובה..."; בצד הפאתוס חסר הכיסוי השירי, ישנה כמעט זילות של ציטוטים מקראיים. המשורר יהיאל חזק, למשל, מיטיב להטמיע את לשון המקרא בשפתו השירית, ואילו כאן חלק מהשירים פשוט "קורסים" מעודף ציטוטים: "הו אבי שבשמים/ עד מאוד שחתה ארץ/ איכה זנתה ממשלת זדון..."; קל להודות עם התוכן, והפנייה ללשון המקרא טבעית למשורר בחלק משיריו, אבל בחלקם, כמו בפואמה 'אל תירא' (שבה גם השפעות הברית החדשה) ישנה עודפות מקראית.

עודד פלד זכה בפרסי ראש הממשלה, אך עדיין לא זכה להכרה הממסדית הראויה לו. לדעתי, הדבר נובע משתי סיבות: הראשונה היא חולשתו בתחום יחסי הציבור, שהם כיום המרכיב המרכזי בהערכת כתיבה ספרותית. השנייה היא העדפת האופציה השירית של אלטרמן וזך בספרותנו ובביקורת, אופציה של שירה אורבנית, על פני האופציה של שירת טבע (והשפעות שירתה של המשוררת הארצישראלית הראשונה, ילדית פתח תקוה, אסתר ראב, ניכרות בשירת פלד). ואת ההעדפה של האופציה ה'נדל'נית' על פני האופציה של החקלאות, למשל, אפשר לראות היום ברחבי כל הארץ בכלל, ובגוש דן בפרט. זך אמנם מרד באלטרמן, אבל לדעתי הוא ממשיכו המובהק ביותר. את שניהם אפיינה מוסיקליות נוקשה, מיליטריסטית כמעט (אצל אלטרמן חריזה נוקשה בסופי שורות, אצל זך חריזה פנימית). לא זה המקום להרחיב בנושא, אבל השירה העברית דחתה את האופציה העדינה יותר של אסתר ראב (שגם לה היתה העדפה ברורה לעולם החי על פני עולם האדם, היא ביכרה ציפורים ופלד כלבים).

חלקו האחרון של הספר מאגד מבחרי תרגומי שירה פרי עבודתו של פלד: ויטמן, סקסטון, שיימוס הייני ועוד. השירים והתרגומים רובם יפים, אבל יש משהו

מרפרף בשיר אחד של כל משורר. ולסיום, אביא שיר אחד בו מצליח המשורר להתיך את אימת המלחמה עם תיאורי טבע, תיאור מטוס (קרב? אני מניח?) ממריא: "בשעת בין שמשות/ מטוס זעיר, חבוט/ ממריא משדה דוב/ צפונה. ובדרך/ בואכה מחניים, / אורצל יום/ מתפוגג. / דק-דק. / עוד מעט עלטה. / עוד מעט שלמת/ ערב כנען תתעטף..." ❖

יובל גלעד

חולצה כחולה בעברית או ברוסית

חיים נגיד: כגנות האשליה - הז'אנר התיעודי בדרמה העברית, הוצאת ספרא 2009, 344 עמ'

לא קל לחלק יצירות אמנות לקטגוריות, באשר היוצרים עושים מאמצים אדירים כדי שחוקרים ומבקרים לא יצליחו להניחם במגירות ובמשבצות. והנה, כגנות האשליה, ספרו של חיים נגיד, חומק באלגנטיות מהמכשלה הזאת והקורא מטמיע את הקווים אופייניים לז'אנר התיעודי בתיאטרון, כגון - שלילת האשליה הנוצרת במחזאות הריאליסטית המבקשת לחקות את המציאות ("המימוזיס" הקלאסי ראו עמ' 10, 21), עלילה רופפת, והיעדר עומק פסיכולוגי בעיצוב הדמויות (עמ' 24, 27), נקיטת עמדה (מנוגדת לעמדה הרשמית), ותשוקה עזה לאינדוקטרינציה וחינוך הקהל, אופי תעמולתי בתחום הפוליטי, החברתי או המוסרי (עמ' 27, 39, 151), גישה מיידעת (עיתון חי), לא משעשעת (עמ' 82). בדרך כלל מופיע במחזה התיעודי מספר או קריין, מעין מקהלה בדרמה היוונית הקלאסית, לעתים כל השחקנים הם קריינים, ואף קוראים את הטקסטים הכתובים שהם מחזיקים בידיהם, כשהם ערוכים במבנה של "מסכת" (עמ' 21, 84, 93, 175, 198, 251, 276). יש שימוש בתבנית הקולאז' המערבת יסודות מתחומים אחרים כגון קולנוע, שקופיות, כרזות וכד' (עמ' 142). יש נטייה חזקה לבטל את החיץ בין מרחב השחקנים למרחב הקהל (עמ' 43, 198, 214 ואילך). כדי לשבור את האשליה השגורה במחזה הריאליסטי, יש שדמויות פונות ישירות אל הקהל בתלונה על הדרך בה עיצב אותן המחבר ("טריק" שאול מידי לואיג'י פירנדלו - עמ' 331).

המחבר מתחקה אחר שורשיו של התיאטרון התיעודי בטקסים הפולחניים של מצרים העתיקה, וכמובן, בדרמה היוונית הקלאסית (עמ' 24), אך הוא מדגיש כי הפריחה של הז'אנר הזה התרחשה בראשית המאה העשרים, תודות להתלהבות שמעוררות המהפכות, ולצורך שלהן בכלי ביטוי קלטי וברור עבור